

DOI: 10.46352/23036974.2024.101
UDK /UDC: 355.3(497.6)"1992/1995"
Izvorni naučni rad / Original scientific paper
Primljen / Received: 29. 2. 2024.
Prihvaćen / Accepted: 13. 6. 2024.

MESUD ŠADINLIJA *

Armija Republike Bosne i Hercegovine: organizacijsko-formacijske promjene i neke naznake razvoja 1992–1995.

Apstrakt

U istrajnim nastojanjima da se ojačaju različite interpretativne konstrukcije postjugoslavenskih ratova, koje se povremeno i na raznim stranama iskazuju ne samo sa legitimacijom nauke, već i sa pretencioznošću nacionalnih strategija, često se susrećemo s tezama o diskontinuitetu u pogledu funkcioniranja i legitimnosti državnih organa Republike Bosne i Hercegovine, kao i ustavnih struktura namijenjenih njenoj odbrani u periodu 1992–1995. godine. U ovom radu nastojali smo izložiti činjenice i pokazatelje kontinuiteta razvoja Teritorijalne odbrane i Armije Republike Bosne i Hercegovine i naznačiti njegove glavne etape, koje su bile sadržajno i dinamički determinirane specifičnim potrebama vođenja oružane borbe, općim vojno-političkim prilikama i stanjem na ratištu Bosne i Hercegovine. Nastojali smo istaći najvažnije karakteristike i neke indikatore sadržaja pojedinih perioda i etapa tog razvoja.

Ključne riječi: Bosna i Hercegovina, Teritorijalna odbrana, Armija Republike Bosne i Hercegovine, oružane snage, agresija, odbrana, formacija.

Abstract

In the persistent attempts to strengthen the various interpretative constructions of the post-Yugoslav armed conflicts, which are occasionally and on different sides presented not only through attempted scientific legitimation, but also with the pretentious character of national strategies, we often encounter theses about the discontinuity regarding the functioning and legitimacy of the state organs of the Republic of Bosnia and Herzegovina, as well as of the constitutional structures intended for its defence from 1992 to 1995. This paper attempts to present the facts and indicators of the continuity

*Mesud Šadinlija, Univerzitet u Sarajevu – Institut za istraživanje zločina protiv čovječnosti i međunarodnog prava, Aleja Bosne Srebrene bb, Sarajevo 71000, Bosna i Hercegovina, e-mail adresa: mesud.sadinlija@gmail.com

of the development of the Territorial defence of the Army of the Republic of Bosnia and Herzegovina, demonstrating its most important phases, which were substantially and dynamically determined by the specific needs of pursuing armed conflict, the general military and political circumstances and the situation on the battlefield of Bosnia and Herzegovina. We have tried to emphasize the most important characteristics and some indicators of the substance of certain periods and phases of this development.

Key words: Bosnia and Herzegovina, territorial defence, the Army of the Republic of Bosnia and Herzegovine, armed forces, aggression, defence, formation.

Uvod

Odluka Predsjedništva Republike Bosne i Hercegovine donesena 8. aprila 1992. godine, sadržana u odgovarajućoj uredbi sa zakonskom snagom, o ukidanju dotadašnjeg Republičkog štaba Teritorijalne odbrane¹ i obrazovanju novog Štaba Teritorijalne odbrane Republike Bosne i Hercegovine, koji je preuzeo rukovođenje i komandovanje nad zatečenom i neizmjenjenom strukturom jedinica i štabova TO, istovremeno je značila potvrdu pravnog i historijskog kontinuiteta te strukture, i jasan znak uspostavljanja novog, znatno drugačijeg, pravca njenog razvoja. Taj razvoj i promjene započeli su već narednog dana odlukom da se svi naoružani sastavi i pojedinci, koji su od početka agresije djelovali na teritoriji Republike Bosne i Hercegovine pod raznim oznakama i simbolima, stave pod jedinstvenu komandu Teritorijalne odbrane, za šta je kao krajnji rok bio određen 15. april 1992.²

Ovaj početni period organizacijskog i kadrovskog prilagođavanja TORBiH ratnim uslovima, započet 8. aprila, okončan je 20. maja 1992. donošenjem Uredbe sa zakonskom snagom o Oružanim snagama Republike Bosne i Hercegovine, koja je definirala da Oružane snage u miru čini Armija Republike Bosne i Hercegovine, a u slučaju rata, uz Armiju, još i policija i naoružani sastavi koji se stave pod njenu jedinstvenu komandu. Kao dan formiranja Armije utvrđen je prethodno navedeni 15. april 1992. godine. Određeno je i da u prelaznom periodu,

¹Prvi naziv ovog organa rukovođenja i komandovanja početkom 1969. godine bio je "Glavni štab narodne odbrane Socijalističke Republike Bosne i Hercegovine". Ubrzo je ovakav naziv, koji je zvučao isuviše "suverenistički" za republičku vojnu komponentu, zamijenjen nazivom Republički štab TOSRBiH. U strukturi Teritorijalne odbrane potčinjeni su mu bili okružni štabovi, a njima dalje hijerarhijski: općinski, rejonski i štabovi TO mjesnih zajednica. Ovim štabovima bile su potčinjene jedinice različite strukture i taktičkog nivoa, od desetine do brigade. Šire u: Šadinlija 2013.

²Šadinlija 2023, 265–266.

do dovršetka organiziranja Armije, njenu funkciju vrši Teritorijalna odbrana Republike Bosne i Hercegovine.³

Prelazni period, tokom kojeg je Teritorijalna odbrana vršila funkciju ARBiH, trajao je do 4. jula 1992. godine, kada je Predsjedništvo donijelo odluku kojom je utvrđena organizacija Oružanih snaga RBiH i formacije štabova, komandi, jedinica i ustanova Armije, čime je ona zvanično stavljena u funkciju, i čime je započeo glavni period njenog postupnog razvoja.⁴ Teritorijalna odbrana Republike Bosne i Hercegovine je tada prestala da postoji, a Štab Teritorijalne odbrane RBiH preformiran je u Glavni štab Oružanih snaga Republike Bosne i Hercegovine.⁵

Glavni period razvoja i organizacijsko-formacijske izgradnje Oružanih snaga i Armije Republike Bosne i Hercegovine odvijao se također unutar više etapa, determiniranih općim vojno-političkim prilikama i razvojem stanja na ratištu. Bitne činjenice o sadržaju i najvažnijim karakteristikama pojedinih perioda i etapa tog razvoja izložićemo u ovom radu.

Početni i prelazni period

Teritorijalna odbrana Socijalističke Republike Bosne i Hercegovine je u svom sastavu imala vrlo malu mirnodopsku jezgru, koju su činili profesionalci u općinskim i višim štabovima i komandama, kojih je u cijeloj Bosni i Hercegovini početkom aprila 1992. bilo ukupno 1.403, među kojima je bilo svega 91 aktivnih oficira, dok su ostali bili rezervni vojni starješine i građanska lica.⁶ Mobilizacija njenih jedinica je i u mirnodopskim vježbovnim okolnostima predstavljala složen zadatak, a u haotičnom stanju proizvedenom agresijom vrlo težak.

Na samom početku je dio već formiranih, ilegalno organiziranih i naoružanih jedinica Patriotske lige, Zelenih beretki i drugih patriotskih grupa, koje su se do 15. aprila stavile pod jedinstvenu komandu, zajedno sa jedinicama aktivnog i rezervnog sastava Ministarstva unutrašnjih poslova i do tada mobiliziranim

³ Službeni list Armije RBiH, 1/92, 16-18 (Predsjedništvo RBiH, *Uredba sa zakonskom snagom o Oružanim snagama Republike Bosne i Hercegovine*, PR broj: 1163/92, 20. svibnja 1992.

⁴ AARBiH, Predsjedništvo RBiH, *Odluka o organizaciji Oružanih snaga Republike Bosne i Hercegovine*, Broj: 02-011-461/92, 4. jula 1992.

⁵ AARBiH, GŠOSRBiH, *Formiranje-preformiranje štabova i jedinica Oružanih snaga RBiH*, Naređenje, Str. pov.broj: 02/584-1, 17. 7. 1992.

⁶ Kajević 1999, 50.

dijelovima Teritorijalne odbrane Republike Bosne i Hercegovine, primio borbu i organizirao odbranu. Glavnina snaga TO je bila u procesu formiranja. Nakon proglašenja neposredne ratne opasnosti i početka djelomične mobilizacije na osnovu pomenutih odluka Predsjedništva, počeo je masovan upis dobrovoljaca u TO, od kojih je manji dio na mobilizacijska mjesta dolazio sa naoružanjem koje su posjedovali po različitim osnovama. Veliki broj dobrovoljaca koje nije bilo moguće naoružati, nakon uvođenja u evidencije vraćen je kućama da čekaju poziv za angažiranje.⁷

U takvim uslovima još uvijek nije bilo moguće u potpunosti kontrolirati i efikasno usmjeravati organizaciju i raspored mobiliziranog ljudstva. Nastajao je veliki broj jedinica različite veličine, od grupe boraca i odjeljenja, preko vodova i četa, do odreda. To je dodatno usložnjavalo slabo uvezani sistem rukovođenja i komandovanja, te je Štab TORBiH 18. aprila 1992. naredio njihovo okrupnjavanje, koje je trebalo izvršiti na teritorijalnom principu, bez remećenja postojeće strukture. Manje grupe i odjeljenja na užim područjima objedinjavani su u vodove. Ovi i prethodno već formirani vodovi na nivoima mjesnih zajednica, odnosno naselja, objedinjavani su u čete. Na nivou općina naređeno je formiranje krupnijih pješadijskih jedinica, ranga bataljona – odreda, artiljerijskih i protivoklopnih jedinica prema mogućnostima i raspoloživim sredstvima, te protivdiverzantskih i jedinica vojne policije, kao i drugih potrebnih sastava.⁸

Krajem aprila 1992. Štab TORBiH je u svojim evidencijama još uvijek imao 268 samostalnih vodova, 269 samostalnih četa i 86 odreda popunjenih sa 76.272 pripadnika.⁹

U prelaznom periodu nastavljene su aktivnosti na daljem ustrojavanju snaga TORBiH. Ratno stanje u Republici zvanično je proglašeno 20. juna.¹⁰ Istoga dana izdata je i naredba o proglašenju opće javne mobilizacije na teritoriji Republike Bosne i Hercegovine, kojom su svi vojni obveznici starosti od 18 do 55 godina pozvani da se odmah jave u najbližu jedinicu Teritorijalne odbrane, a svi drugi muškarci starosti od 18 do 65 i žene starosti od 18 do 55 godina, u najbližu

⁷ AARBiH, RGSA 2/1-10 (RgŠTO Sarajevo, *Dnevni izvještaj o stanju bezbjednosti i borbenim dejstvima na teritoriji*, Broj: 02-8/9, 16. 4. 1992.)

⁸ AARBiH, ŠTO RBiH, *Okрупnjavanje sastava TO i njihova upotreba, Naređenje*, Pov. broj: 02/61-1, 18. 4. 1992.

⁹ Kajević 1999, 15–16 i 51.

¹⁰ Službeni list Armije RBiH, 1/92, 30 (Predsjedništvo RBiH, *Odluka o proglašenju ratnog stanja*, PR broj: 1201/92, 20. juna 1992.)

jedinicu Civilne zaštite.¹¹ Intencija organizacijsko-formacijskog razvoja ARBiH i dalje je bila okrupnjavanje jedinica. Predsjedništvo je 27. maja 1992. donijelo odluku o formiranju 45 jedinica ranga brigade i bataljona – odreda u zoni okružnih štabova Bihać, Sarajevo, Tuzla i Zenica. Ovim su brigade kao krupnije i složene vojne formacije ponovo uvedene u sastav TO i u okvir nove organizacije Oružanih snaga Republike Bosne i Hercegovine.¹² U periodu od 30. aprila do 30. juna 1992. broj mobiliziranih pripadnika TORBiH porastao je na 131.528, što je predstavljalo povećanje za više od 55.000 ljudi. Istovremeno, ukupan broj jedinica povećan je sa 676 na 696, pri čemu je broj samostalnih vodova i četa smanjen, a povećan broj odreda – bataljona i broj brigada.¹³

Vojno-politički događaji i razvoj stanja na ratištu u ovom periodu nametali su nužnost izvođenja sve složenijih borbenih dejstava, za koja tadašnja organizacija snaga, u kojoj je najviši taktički nivo predstavljala brigada, nije bila adekvatna. Do stvaranja uslova za formiranje stalnih sastava tog nivoa i namjene, od juna 1992. na pojedinim pravcima prilazilo se formiranju privremenih krupnijih sastava u formi taktičkih i operativnih grupa.¹⁴

Razvoj ARBiH do kraja 1993. godine

Nakon odluke o organizaciji Oružanih snaga, izvršene su i ustavne izmjene kojima je definirano da Predsjedništvo Republike Bosne i Hercegovine za vrijeme ratnog stanja predstavlja Vrhovnu komandu Oružanih snaga, te da se u tom kapacitetu u njen sastav uključuje predsjednik Skupštine RBiH, predsjednik Vlade i ministri odbrane i unutrašnjih poslova.¹⁵ Izvršena je i dopuna odgovarajućeg zakonskog rješenja kojom je određeno da u ratnom stanju Glavni štab postupa kao Štab Vrhovne komande OSRBiH.¹⁶

¹¹ Službeni list Armije RBiH, 1/92, 30-31 (Predsjedništvo RBiH, *Naredba o proglašenju opšte javne mobilizacije na teritoriji Republike Bosne i Hercegovine*, PR broj: 1200/92, 20. juna 1992.)

¹² AARBiH, Predsjedništvo Republike Bosne i Hercegovine, *Odluka o formiranju jedinica Teritorijalne odbrane*, PR Broj: 1170, 27. 5. 1992.

¹³ Kajević 1999, 54.

¹⁴ Neki od ovih sastava zaista su imali privremeni karakter i funkcionirali do okončanja borbenih dejstava zbog kojih su formirani. Drugi su potrajali izvjesno vrijeme u toku kojeg su borbeni dejstva višekratno obnavljana na definiranom pravcu djelovanja, da bi zatim bili rasformirani ili zamijenjeni drugim združenim privremenim sastavima. Bilo je i nekih slučajeva da su se održali do početka zadnje godine rata, kada su supstituirani divizijama. Delić 2008a, 205.

¹⁵ Bilajac 1999.

¹⁶ Službeni list Armije RBiH, 1/92, 15 (Predsjedništvo RBiH, *Uredba sa zakonskom snagom o dopuni Uredbe sa zakonskom snagom o odbrani*, PR broj: 1221/92, 12. jula 1992.)

Glavni štab je tokom ljeta 1992. godine, zbog već pominjanog stalnog povećanja složenosti zadataka koji su se postavljali pred ARBiH, pripremao prijedlog za dalji iskorak u organizacijsko-formacijskom razvoju formiranjem korpusa Armije kao stalnih formacija. U tome su vidjeli potencijalnu strategijsku prekretnicu i priliku za prelazak iz opće defanzive na kombinovana dejstva i izvođenje ofanzivnih operacija širih razmjera, s ciljem oslobađanja zemlje.¹⁷

Predsjedništvo je Odluku o formiranju korpusa Armije Republike Bosne i Hercegovine, zonama njihove odgovornosti i pretpočinjavanju donijelo 18. augusta 1992. Naređeno je formiranje Prvog korpusa, sa sjedištem u Sarajevu i zonom odgovornosti na području općina: Breza, Centar Sarajevo, Čajniče, Foča, Fojnica, Goražde, Hadžići, Han Pijesak, Ilidža, Ilijaš, Kalinovik, Kiseljak, Kreševo, Novi Grad Sarajevo, Novo Sarajevo, Olovo, Pale, Rogatica, Rudo, Sokolac, Stari Grad Sarajevo, Trnovo, Visoko, Vareš, Višegrad i Vogošća. Drugog korpusa, sa sjedištem u Tuzli i zonom odgovornosti na području općina: Banovići, Bijeljina, Bosanski Brod, Bosanski Šamac, Bratunac, Brčko, Derventa, Doboj, Gračanica, Gradačac, Kalesija, Kladanj, Lopare, Lukavac, Maglaj, Modriča, Odžak, Orašje, Srebrenica, Srebrenik, Teslić, Tešanj, Tuzla, Šekovići, Ugljevik, Vlasenica, Zvornik i Živinice. Trećeg korpusa, banjalučkog, sa privremenim sjedištem u Zenici i zonom odgovornosti na području općina: Banja Luka, Bosanska Dubica, Bosanska Gradiška, Bugojno, Busovača, Čelinac, Donji Vakuf, Gornji Vakuf, Jajce, Kakanj, Kotor Varoš, Kupres, Laktaši, Mrkonjić Grad, Novi Travnik, Prnjavor, Skender Vakuf, Srbac, Šipovo, Travnik, Vitez, Zavidovići, Zenica i Žepče. Četvrtog korpusa, sa sjedištem u Mostaru i zonom odgovornosti na području općina: Bileća, Čapljina, Čitluk, Gacko, Grude, Jablanica, Konjic, Široki Brijeg, Livno, Ljubinje, Ljubuški, Mostar, Neum, Nevesinje, Posušje, Prozor, Stolac, Tomislavgrad i Trebinje. Petog korpusa, sa sjedištem u Bihaću i zonom odgovornosti na području općina: Bihać, Bosansko Grahovo, Bosanska Krupa, Bosanski Novi, Bosanski Petrovac, Cazin, Drvar, Glamoč, Ključ, Prijedor, Sanski Most i Velika Kladuša. Komandama formiranih korpusa bili su potčinjeni okružni štabovi odbrane koji su tada funkcionirali u njihovim zonama odgovornosti.¹⁸

¹⁷ Bilajac 1999.

¹⁸ AARBiH, Predsjedništvo RBiH, *Odluka o formiranju korpusa ARBiH, zonama njihove odgovornosti i pretpočinjavanju*, Br. 02/1091-37, 18. 8. 1992.

U sastavu ARBiH neposredno nakon donošenja ove odluke, na dan 30. augusta 1992. godine, bilo je angažirano ukupno 171.865 pripadnika, raspoređenih u 31 brigadi, 217 odreda - bataljona, 157 četa i 136 vodova.¹⁹

Paralelno sa nastankom brojnih jedinica kopnene vojske, u mjestima u kojima je bilo vojnog vazduhoplovnog kadra, uglavnom na području Tuzle, Bihaća, Mostara i Sarajeva, radilo se i na formiranju Ratnog vazduhoplovstva i protivvazdušne odbrane (RV i PVO). Prve vazduhoplovne jedinice ARBiH formirane su 4. augusta 1992. u formacijama vazduhoplovnih grupa Sarajevo, Tuzla, Mostar i Bihać. Naređenje za formiranje Odjeljenja RV i PVO pri Glavnom štabu izdato je 19. augusta 1992.²⁰ U oktobru 1992. ovo odjeljenje je preformirano u Upravu za RV i PVO.²¹

Nakon eskalacije oružanog sukoba sa Hrvatskom vojskom i Hrvatskim vijećem obrane u Bosni i Hercegovini, strateški značajne teritorije u dolini Neretve sjeverno od Mostara i na prilazima Sarajevu iz dolina Neretve i Bosne ostale su izolovane od korpusnih sjedišta u Sarajevu, Mostaru i Zenici. Zbog toga je ŠVK naredio formiranje Šestog korpusa sa sjedištem u Konjicu i zonom odgovornosti na području općina: Fojnica, Gornji Vakuf, Hadžići, Jablanica, Kalinovik, Kiseljak, Konjic, Kreševo, Prozor, Trnovo i Visoko. U skladu s tim promijenjene su i zone odgovornosti ostalih korpusa.²²

Dotadašnji razvoj, zasnovan na forsiranom okrupnjavanju sastava i osposobljavanju viših jedinica za složenija dejstva, za rezultat je imao i određene neželjene efekte. Pokazalo se u praksi da organizacijsko-formacijska rješenja nisu bila dovoljno usklađena sa materijalnim mogućnostima i potrebama operativne upotrebe jedinica u situaciji kada je bilo naoružano tek oko 40% ukupnog sastava. Veliki broj motoriziranih (sa preko 4.300 ljudi u formaciji) i brdskih (sa preko 2.200 ljudi u formaciji) brigada nije bio izraz stvarnih mogućnosti. Kao cjeline, brigade su bile glomazne, tromе i nepodesne za brz manevar i ofanzivna dejstva, pogotovo što su raspoloživi transportni kapaciteti bili nedovoljni.²³ Zato je krajem augusta 1993. komandama korpusa naređeno da u svom sastavu formiraju jednu do dvije oslobodilačke brigade, koje su trebale biti manevarskog karaktera,

¹⁹ Kajević 1999, 57.

²⁰ Nurković 2001, 23-26.

²¹ Nurković 2001, 35.

²² AARBiH, ŠVKOSRBiH, *Odluka o formiranju 6. Korpusa Armije RBiH i zonama odgovornosti 1, 3, 4 i 6. Korpusa ARBiH*, Str. pov. broj: 14/76-7, 9. 6. 1993.

²³ Bilajac 1999.

namijenjene za ofanzivno djelovanje, i popunjene vojnicima do 30 i starješinama do 40 godina starosti, i opremljene najboljim naoružanjem kojim su korpusi raspolagali.²⁴

Kraj 1993. godine Armija RBiH je dočekala sa 228.000 pripadnika u svojim redovima. Od ovog broja u Glavnom štabu sa prištapskim jedinicama bilo je raspoređeno 1.860 ljudi. Po korpusima brojno stanje bilo je sljedeće: Prvi korpus 61.190, Drugi korpus 74.200, Treći korpus 43.074, Četvrti korpus 12.200, Peti korpus 13.400, Šesti korpus 22.076 pripadnika.²⁵

Razvoj ARBiH tokom 1994.

Tokom 1994. godine nastavljene su aktivnosti na formiranju oslobodilačkih brigada i preduzimane druge mjere usmjerene povećavanju manevarskih sposobnosti ARBiH. Kao što smo prethodno naznačili, namjera je bila da se stvore uslovi za prelazak na elastičnu odbranu, sa potencijalom za ofanzivno djelovanje najprije na taktičkom, a zatim i na operativnom nivou.²⁶ Otklanjani su uočeni propusti u formacijama oslobodilačkih brigada, a sredinom godine počelo je formiranje posebnih manevarskih bataljona u svim ostalim brigadama.²⁷

Operativno-strategijski razlozi opredijelili su bosanskohercegovački vojni i politički vrh da pokuša efikasnije objediniti prilično snažan krajiški borbeni element prisutan u srednjoj Bosni sa lokalnim snagama, i formirati jednu jaču operativno-taktičku jedinicu sposobnu da težište borbenog djelovanja u narednoj fazi rata usmjeri prema Bosanskoj krajini.²⁸ Odluka Predsjedništva o tome donesena je u januaru 1994. godine,²⁹ ali njena realizacija nije započeta sve do prekida neprijateljstava sa snagama HV-a i HVO-a, koje je prethodilo potpisivanju Vašingtonskog sporazuma. Nakon toga zanovljena je odluka o formiranju ovog korpusa, i pristupilo se njenoj realizaciji. Sjedište Sedmog korpusa bilo je u Travniku, a zona odgovornosti obuhvatala je područja općina: Banja Luka, Bosanska Gradiška, Bosansko Grahovo, Bugojno, Čelinac, Donji Vakuf, Gornji

²⁴ Delić 2007a, 303.

²⁵ AARBiH, ŠVK – Odjeljenje za org. mob. poslove, *Podaci o stanju popune jedinica ARBiH*, Str. pov. broj: 05/204-20-3, 11. 1. 1994.

²⁶ Delić 2007b, 48.

²⁷ Čekić et al. 2017, 254.

²⁸ Kurtić et al. 2014, 249.

²⁹ AARBiH, ŠVKOSRBiH, *Organizacijske promjene u ARBiH*, Str.pov.broj: 14/75-160/94, 11. 1. 1994.

Vakuf, Glamoč, Jajce, Kotor Varoš, Kupres, Laktaši, Livno, Mrkonjić Grad, Nobi Travnik, Travnik, Vitez, Skender Vakuf i Šipovo.³⁰

Istovremeno su bile donesene i odluke o formiranju Osmog korpusa sa sjedištem u Goraždu, za područje istočne Bosne na kojem je djelovala Istočno-bosanska operativna grupa (IBOG) iz sastava Prvog korpusa, te odluka o gašenju Šestog korpusa ARBiH. U međuvremenu se od formiranja korpusa u Goraždu odustalo, a jedina promjena bila je u tome što je IBOG-a izašla iz sastava Prvog korpusa i bila stavljena pod neposrednu komandu GŠOSRBiH.³¹ Šesti korpus je ugašen, a njegove jedinice i zona odgovornosti su preraspodjeljeni između Prvog, Četvrtog i Sedmog korpusa ARBiH.³²

U pogledu organizacije vazduhoplovstva, do juna 1993. bilo je nabavljeno, dopremljeno i stavljeno u upotrebu šest vojnih transportnih helikoptera. Komandant ŠVK-a je 15. novembra 1993. naredio formiranje Komande RV i PVO ARBiH, što je izvršeno početkom 1994. godine, kada je ona profunkcionirala u svom sjedištu u Zenici, i kada je prestala da postoji Uprava RV i PVO.³³

Nakon potpisivanja Vašingtonskog sporazuma, tokom 1994. godine otvoreni su putevi preko Hrvatske za snabdijevanje ARBiH ratnim materijalom. Nabavljane su i dopremane velike količine materijalno-tehničkih sredstava, a prema dogovoru sa vlastima Republike Hrvatske, 25-30% tog naoružanja, sredstava i opreme ustupano je za potrebe HV-a i HVO-a. Novac kojim je finansirana njihova nabavka donirale su uglavnom islamske zemlje i različite organizacije iz tih zemalja.³⁴

Navedene promjene i druge mjere preduzete s ciljem jačanja borbene gotovosti ARBiH počele su davati očekivane efekte na ratištu. Sredinom godine napokon je bila uspostavljena strategijska ravnoteža, a zatim je u drugoj polovini uslijedio niz ofanzivnih i oslobodilačkih operacija Armije, u kojima je oslobođeno 1.824 kvadratnih kilometara, što je predstavljalo oko 3,7% ukupne teritorije Bosne i Hercegovine.³⁵

³⁰ AARBiH, Predsjedništvo RBiH, *Odluka o formiranju 7, rasformiranju 6. i promjenama zona odgovornosti ostalih korpusa Armije Republike Bosne i Hercegovine*, Broj: 02-8-135/94, 26. februara 1994.

³¹ Čekić et al. 2017, 241.

³² AARBiH, Predsjedništvo RBiH, *Odluka o formiranju 7, rasformiranju 6. i promjenama zona odgovornosti ostalih korpusa Armije Republike Bosne i Hercegovine*, Broj: 02-8-135/94, 26. februara 1994.

³³ Nurković 2001, 38 i 47.

³⁴ Delić 2007b, 44 i 55.

³⁵ Šadinlija 2018, 683.

Na dan 31. decembra 1994. Armija RBiH imala je u svom sastavu 227.645 pripadnika. Od toga ih je u Generalštabu ARBiH, njegovim prištapskim i jedinicama na neposrednoj vezi bilo raspoređeno 2.456. Ostali su bili raspoređeni u: Prvi korpus 58.820, Drugi korpus 66.751, Treći korpus 34.528, Četvrti korpus 15.811, Peti korpus 18.106, Sedmi korpus 24.484, IBOG 7.649, Komanda RV i PVO 513 pripadnika.³⁶

Razvoj ARBiH u posljednjoj godini rata

Uspjeh vojnih operacija izvedenih u drugoj polovini 1994. i pozitivni efekti izvršenih organizacijskih promjena, opredjelili su Glavni štab OSRBiH da nastavi sa daljom realizacijom osnovne ideje povećanja manevarskih sposobnosti i ofanzivne moći Armije. Već ujesen te godine izdate su smjernice za dalju reorganizaciju, koja je početkom 1995. i provedena.

Glavni štab je preformiran u Generalštab ARBiH, i u svom sastavu je imao: Štab Armije, Upravu za moral, Upravu službe vojne bezbjednosti, Upravu za kadrovske i pravne poslove, Upravu za školstvo, Upravu logistike, Obavještajnu upravu, Upravu za finansije i planiranje razvoja ARBiH, Odjeljenje inspekcije, Vojno pravobranilaštvo. Na neposrednoj vezi Generalštab je zadržao svoje prištapske jedinice, kao i tri samostalne brigade i IBOG-u koja je preformirana i preimenovana u 81. diviziju brigadnog sastava. Korpusi i Komanda RV i PVO su kao takvi zadržani u strukturi, ali su takođe reorganizirani i preformirani. Prvi, Drugi i Treći korpus preformirani su u korpuse divizijskog sastava, pri čemu je sarajevski korpus u svom sastavu imao tri, tuzlanski pet, a zenički dvije divizije. U sastavima ovih korpusa formirane su nove manevarske brigade, po jedna u svakoj diviziji i jedna na neposrednoj vezi komandi korpusa. U korpuse brigadnog sastava preformirani su Četvrti i Peti korpus. Preformiranje je izvršeno s postojećim brigadama, a formirane su i po dvije manevarske brigade, kao rezerve korpusa. Sedmi korpus preformiran je u korpus mješovitog sastava, s jednom divizijom, postojećim brigadama i samostalnim jedinicama, te dvije manevarske brigade.³⁷

Ovakva organizacijsko-formacijska struktura Armije Republike Bosne i Hercegovine ostala je na snazi do okončanja ratnih dejstava. Malobrojne dodatne

³⁶ AARBiH, GŠARBiH – Uprava za org. mob. poslove, *Izveštaj o popuni ARBiH*, Str. pov. broj: 4/48-1-1, 12. 1. 1995.

³⁷ ICTY, ŠVK OSRBiH, *Reorganizacija Armije RBiH, organizacijsko naredjenje*, DT Broj: 01-1/1273-3, 18. 10. 1994.

izmjene predstavljale su korekcije ili situacijom nametnute preinake unutar navedene strukture korpusa i divizija.

Opremanje i naoružavanje Armije teklo je na isti način i iz sličnih izvora kao i prethodne godine. Naoružanje i oprema su kupovani na crnom tržištu i avionima dopremani do aerodroma u Hrvatskoj, gdje su smješteni u vojna skladišta, odakle su transportirani u Bosnu i Hercegovinu. Na ovaj način ipak nije bilo moguće nabavljati i dopreмати teško naoružanje. Značajan broj takvih sredstava stečen je kao ratni plijen nakon uspješnih borbenih dejstava, a određena artiljerijska sredstva i minobacači proizvodili su se u domaćoj namjenskoj industriji.³⁸ Kapaciteti ove vojne industrije u Bosni i Hercegovini bili su u drugoj polovini rata značajno revitalizirani i unaprijeđeni. Sredinom 1995. ona je mogla da proizvede mjesečno: 4,5-6 miliona metaka 7,62 mm, 30-50.000 metaka 12,7 mm, 20-30.000 tromblonskih mina, 1.000 projektila za ručni bacač, 2.000 mina za minobacač 60 mm, 8.000 mina za minobacač 120 mm, 1.000 projektila za haubicu 105 mm, 1.000 projektila za haubicu 122 mm i 700 projektila za top 100 mm.³⁹

Još nekoliko indikatora razvoja ARBiH

Decembar 1995. godine i kraj rata Armija Republike Bosne i Hercegovine dočekala je sa 211.036 pripadnika u svojim redovima. Rekapitulacija brojnog stanja Armije po godinama rata, sa karakteristikama etničke, starosne i polne strukture njenog sastava, prikazana je u sljedećoj tabeli.⁴⁰

Ratna godina	Brojno stanje ARBiH	Etnička struktura		Starosna struktura		Broj žena u ARBiH
1992.	205.097	Bošnjaci	89,9%	do 35 g.	59,93%	5.907 (2,88%)
		Hrvati	6,03%	36-40 g.	22,42%	
		Srbi	3,22%	41-45 g.	10,77%	
		ostali	1,65%	+ 45 g.	6,88%	
1993.	228.000	Bošnjaci	94,0%	do 35 g.	60%	4.613 (2,12%)
		Hrvati	3,5%	36-40 g.	17%	
		Srbi	1,0%	41-45 g.	10%	
		ostali	1,5%	+ 45 g.	13%	

³⁸ Šadinlija 2018, 684.

³⁹ Delić 2007b, 136.

⁴⁰ Kajević 1999, 58-64.

1994.	229.118	Bošnjaci	94,95%	do 35 g.	64,98%	6.052 (2,66%)
		Hrvati	3,15%	36-40 g.	16,24%	
		Srbi	0,77%	41-45 g.	10,65%	
		ostali	1,77%	+ 45 g.	8,78%	
1995.	211.036	Bošnjaci	96,37%	do 35 g.	63,03%	5.360 (2,54%)
		Hrvati	1,08%	36-40 g.	17,21%	
		Srbi	0,52%	41-45 g.	11,83%	
		ostali	2,04%	+ 45 g.	7,93%	

Nakon proglašenja opće javne mobilizacije 20. juna 1992. godine, Ministarstvo odbrane i Štab TORBiH naredili su organiziranje vojne obuke za vojne obveznike koji prethodno nisu služili vojni rok prije njihovog upućivanja u jedinice. U početku je obuka u regrutnim centrima vršena po skraćenom programu i trajala je 40 radnih dana. Vremenom je program obuke produžen na tri mjeseca. Regrutno-nastavni centri djelovali su u okviru Centra vojnih škola, a u pojedinim periodima bili su formirani i privremeni centri pri komandama korpusa. Kroz ove stalne i privremene centre, tokom rata je prošlo, završilo obuku i upućeno u jedinice ARBiH 33-35.000 regruta.⁴¹

Zbog ukupnog odnosa društva prema utvrđivanju broja i okolnosti stradanja žrtava rata 1992-1995. u Bosni i Hercegovini, različitih pristupa ovom problemu i primjene različitih metodologija kojima je vršeno određivanje i verifikacija njihovog statusa i broja, u pogledu ljudskih gubitaka ARBiH tokom rata mogu se pronaći različiti podaci. Uvažavajući i potrebu i mogućnost opravdane naknadne korekcije i uvođenja u evidencije jednog broja poginulih pripadnika, ovdje ćemo se ograničiti na navođenje pokazatelja ljudskih gubitaka od početka agresije na Bosnu i Hercegovinu do decembra 1995. godine kakvi su sadržani u zvaničnim evidencijama ARBiH iz tog vremena, ne poredeći ih s drugima i ne tvrdeći da su to konačni i jedino tačni podaci. Po ovim izvorima, tokom rata je u redovima Armije Republike Bosne i Hercegovine poginulo 20.015, teško ranjeno 27.597 i lakše ranjeno 48.697 pripadnika.⁴²

Ako u obzir uzmemo da je prosječno brojno stanje ARBiH tokom rata (imajući u vidu pokazatelje popune s kraja pojedinih ratnih godina) bilo 218.000 ljudi,

⁴¹ Kajević 1999, 34.

⁴² AARBiH, GŠARBiH - Uprava za org. mob. poslove, *Pregled gubitaka u ljudstvu, Izvještaj*, Str. pov. broj: 4/49-13, 16. 12. 1995.

možemo procjeniti da su trajni ljudski gubici Armije (poginuli i teško ranjeni borci) u odnosu na prosječnu popunu iznosili 21,8%.

Nakon okončanja rata, tokom 1996. godine vršena je demobilizacija ratnog sastava i vršene pripreme za prelazak na mirnodopsko funkcioniranje i profesionalizaciju oružanih snaga. Zakon o odbrani Federacije Bosne i Hercegovine donesen krajem augusta 1996. godine, definirao je postupnu integraciju u jedinstvenu Vojsku Federacije Bosne i Hercegovine, koja je izvršena u toku tri naredne godine,⁴³ a zatim je u okviru procesa reforme odbrane u Bosni i Hercegovini, kroz Vojsku Federacije, početkom 2006. godine integrirana u današnje Oružane snage Bosne i Hercegovine.

Zaključak

U ovom radu nastojali smo izložiti činjenice vezane za razvoj Oružanih snaga, odnosno Teritorijalne odbrane i Armije Republike Bosne i Hercegovine, koji je tokom 1992-1995. godine sadržajno i dinamički bio kontinuirano determiniran specifičnim potrebama vođenja oružane borbe, općim vojno-političkim prilikama i stanjem na ratištu Bosne i Hercegovine. Taj kontinuitet izložili smo kroz najvažnije normativne i vremenske odrednice počevši od odluke o ukidanju dotadašnjeg Republičkog štaba Teritorijalne odbrane i obrazovanju novog Štaba Teritorijalne odbrane Republike Bosne i Hercegovine, koji je preuzeo rukovođenje i komandovanje nad zatečenom i neizmjenjenom strukturom jedinica i štabova TO, preko odluke o stavljanju svih naoružanih sastava i pojedinaca pod jedinstvenu komandu Teritorijalne odbrane, i dalje kroz sve naredne etape njihovog razvoja.

U organizacijsko-formacijskom razvoju Oružanih snaga Republike Bosne i Hercegovine tokom 1992-1995. mogu se uočiti tri bitna perioda: početni, prelazni i glavni. Pri tome smo početni period definirali kao vrijeme od odluka Predsjedništva donesenih 8. aprila pa do Uredbe sa zakonskom snagom o Oružanim snagama Republike Bosne i Hercegovine od 20. maja 1992. Prelazni period razvoja Oružanih snaga, u kojem je funkciju Armije Republike Bosne i Hercegovine vršila Teritorijalna odbrana, trajao je do 4. jula 1992. godine, kada je utvrđena organizacija i formacije Oružanih snaga RBiH i Armija stavljena u funkciju, čime je započeo glavni period njenog razvoja. I u ovom periodu smo identificirali specifične etape razvoja, koje smo izložili hronološki.

⁴³ Muslimović 2006, 369.

U radu smo istakli neke od najvažnijih karakteristike i indikatore sadržaja pojedinih perioda i etapa tog razvoja, koji je nakon potpisivanja Općeg okvirnog sporazuma za mir u Bosni i Hercegovini okončan poslijeratnom integracijom ARBiH u Vojsku Federacije Bosne i Hercegovine, i zatim preko nje u sastav današnjih Oružanih snaga Bosne i Hercegovine.

Summary

The Army of the Republic of Bosnia and Herzegovina: organizational and formation changes along with some indications of its development from 1992 to 1995

This paper attempts to present the facts and indicators of the continuity of the development of the Territorial defence of the Army of the Republic of Bosnia and Herzegovina, demonstrating its most important phases, which were substantially and dynamically determined by the specific needs of pursuing armed conflict, the general military and political circumstances and the situation on the battlefield of Bosnia and Herzegovina. This continuity has been presented through normative and chronological determinants, beginning from the decision to abolish the erstwhile Republican headquarters of the Territorial defence and to institute a new Headquarters of the Territorial defence of the Republic of Bosnia and Herzegovina which assumed leadership and command over the existing and unchanged structure of battalions and staff of the Territorial defence, through the decision to place all armed compositions and individuals under a unified command of the Territorial defence, until all of the ensuing phases of their development.

In the organizational and formational development of the Armed forces of the Republic of Bosnia and Herzegovina from 1992 to 1995 one can notice three significant periods: the initial, the transitional and main one. We have thereby defined the initial period as the time from the decisions of the Presidency passed on April 8 until the Decree with legal power about the Armed forces of the Republic of Bosnia and Herzegovina which was passed on May 20, 1992. The transitional period of the development of the Armed forces, in which the function of the Army of the Republic of Bosnia and Herzegovina was performed by the Territorial defence, lasted until July 4, 1992, when the organization and formations of the Armed forces of the Republic of Bosnia and Herzegovina was determined and the Army was put into function, thus initiating the main period of its development. In this period we have also identified the specific developmental phases which have been presented in a chronological manner.

In this paper we have designated some of the most important characteristics and indicators of the substance of certain periods and phases of this development, which was ended after the signing of the General Framework

Agreement for Peace in Bosnia and Herzegovina by the post-war integration of the Army of the Republic of Bosnia and Herzegovina into the Army of the Federation of Bosnia and Herzegovina, and through it into the composition of the present Armed forces of Bosnia and Herzegovina.

BIBLIOGRAFIJA

IZVORI

- Arhiv Armije Republike Bosne i Hercegovine (AARBiH)
- International Criminal Tribunal for the former Yugoslavia – baze podataka sudskih dokumenata (ICTY)
- Službeni list Armije RBiH (Sarajevo)

LITERATURA

- Bilajac, R. 1999. "Razvoj odbrambeno-oslobodilačkih snaga Bosne i Hercegovine 1992. – 1995.," *NIP Vojna iskustva iz rata u BiH 1992-1995: separat br. 3* (radni materijal u AARBiH), Sarajevo.
- Čekić, S. et al. 2017. Čekić S., Karavelić V., Ajnadžić N., Cikotić S., Hodžić Š., Smajić M., Šadinlija M, *Prvi korpus Prvi korpus Armije Republike Bosne i Hercegovine*, Sarajevo: Institut za istraživanje zločina protiv čovječnosti i međunarodnog prava Univerziteta u Sarajevu.
- Delić, R. 2007a. *Armija Republike Bosne i Hercegovine: nastanak, razvoj i odbrana zemlje, Knjiga 1*, Sarajevo: Vijeće Kongresa bošnjačkih intelektualaca.
- Delić, R. 2007b. *Armija Republike Bosne i Hercegovine: nastanak, razvoj i odbrana zemlje, Knjiga 1*, Sarajevo: Vijeće Kongresa bošnjačkih intelektualaca.
- Kajević, A. 1999. "Mobilizacija", *NIP Vojna iskustva iz rata u BiH 1992-1995: separat br. 5* (radni materijal u AARBiH), Sarajevo.
- Kurtić, S. et al. 2014. Kurtić S., Mahmuljin S., Merdan Dž., Mušibegović H., Majetović Dž., Odžačkić A., Ribo H., Sinanović Z., Šiljak R., *Treći korpus Armije Republike Bosne i Hercegovine (1992. – 1995.)*, Zenica: Savez ratnih vojnih invalida Zeničko-dobojskog Kantona.
- Muslimović, F. 2006. *Argumenti i sjećanja o ratu: Knjiga druga (1994. – 2000.)*, Sarajevo: Udruženje za zaštitu tekovina borbe za Bosnu i Hercegovinu.
- Nurković, H. 2001. "Razvoj, uloga i operativno-taktička upotreba RV i PVO ARBiH u odbrambeno-oslobodilačkom ratu", *NIP Vojna iskustva iz rata u BiH 1992-1995: separat br. 16* (radni materijal u AARBiH), Sarajevo.

- Šadinlija, M. 2013. *Teritorijalna odbrana Bosne i Hercegovine 1986-1992*, Sarajevo: Institut za istraživanje zločina protiv čovječnosti i međunarodnog prava Univerziteta u Sarajevu.
- Šadinlija, M. 2018. *Između pravde i realpolitike: odnos mirovnih planova i vojnih operacija u Bosni i Hercegovini 1992-1995*, Sarajevo: Institut za istraživanje zločina protiv čovječnosti i međunarodnog prava Univerziteta u Sarajevu.
- Šadinlija, M. 2023. Od Teritorijalne odbrane do Armije - formiranje Oružanih snaga u svjetlu odluka Predsjedništva Republike Bosne i Hercegovine, *Historijski pogledi* 9: 258-270.